

Діагностичний інструментарій доцільно застосовувати за допомогою поетапності застосування методик, що дозволить якнайкраще виявити психологічні особливості аутичних дітей, здійснити всебічне обстеження дитини; виявити слабкі та сильні сторони дитини.

Перспектива дослідження:

Сучасні дослідження показали, що за вчасної діагностики у ранньому віці можливі ефективні втручання, які дозволяють значно покращити прогноз розвитку дитини з РСА, можливість соціальної інтеграції дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мамайчук И. И. Психическое развитие аномального ребенка / И. И. Мамайчук. – СПб., 1995.
2. Марценковський І. А. Дитячий аутизм: особливі діти з особливими потребами / І. А. Марценковський // Здоров'я України. Педіатрія. Психіатрія. – 2007. – № 18/1.
3. Островська К.О. Основи психолого-педагогічної та медичної діагностики дітей із спектром аутистичних порушень. Навчальний посібник / К. О. Островська, І. П. Островський. – Львів: Тріада плюс, 2015. – 228 с.
4. Островська К. О., Рибак Ю. В., Мельник У Р. та ін. Соціальний супровід дітей з аутизмом під час навчання / К. О. Островська, Ю. В. Рибак, У Р. Мельник та ін. – Львів : Тріада плюс, 2009. – 188 с.
5. Шипицына Л. М. Необучаемый ребенок в семье и обществе. Социализация детей с нарушением интеллекта / Л. М. Шипицына. – 2-е изд., перераб. и доп. – СПб. : Речь, 2005. – 478 с.

Демченко Оксана Олександрівна

магістрантка спеціальності 016 Спеціальна освіта
(Олігофренопедагогіка. Логопедія)
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка
Науковий керівник – **Король О. М.**, канд. пед. наук

ОСОБЛИВОСТІ МОРАЛЬНОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті проаналізовано сучасні науково-педагогічні дослідження із зазначеної проблеми. Висвітлено особливості морального розвитку учнів молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку. Наголошено на причинах відхилень у поведінці в означеній категорії дітей. Підкреслено схильність таких дітей до сугестивності, некритичності, егоїзм, девіантність, незрілість емоційно-вольової сфери, розгальмованість психічних процесів, підвищену збудливість, імпульсивність тощо.

Ключові слова: діти із затримкою психічного розвитку, молодший шкільний вік, моральний розвиток.

Demchenko Oksana Oleksandrivna

Master's student majoring in 016 Special Education

(Oligophrenopedagogy. Speech Therapy)

Sumy State Pedagogical University

A.S. Makarenko University

Supervisor - **Korol O. M.**, Ph.D. ped. science

FEATURES OF MORAL DEVELOPMENT OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN WITH MENTAL RETARDATION

The article analyzes modern scientific and pedagogical research on this issue. Peculiarities of moral development of primary school students with mental retardation are highlighted. Emphasis is placed on the causes of deviations in behavior in this category of children. The tendency of such children to suggestibility, uncriticalness, selfishness, deviance, immaturity of the emotional and volitional sphere, deceleration of mental processes, increased excitability, impulsivity, etc. are emphasized.

Keywords: children with mental retardation, primary school age, moral development.

Постановка проблеми. Питання морального розвитку особистості є завжди актуальними для будь-якого суспільства. Особливо важливою ця проблема постає в кризові для держави періоди, що дезорганізують її економічну, соціальну та моральну детермінанти.

Певні ускладнення у формуванні моральних переконань і дій виникають у роботі з дітьми із затримкою психічного розвитку. Вивчення особливостей таких дітей в основному обмежувалося дослідженням їх пізнавальної та емоційно-вольової сфер, тоді як особистісні та поведінкові характеристики цієї категорії дітей описані недостатньо.

Своєрідність дефекту при затримці психічного розвитку визначає специфіку особистості дітей цієї категорії і їх поведінкових реакцій, передбачає певну особливість морального розвитку молодших школярів із затримкою психічного розвитку.

Актуальність. Вивченням проблеми моральності, морального розвитку і поведінки займалися Ю. Бабанський, О. Богданова, Л. Божович, Н. Болдирев, Л. Виготський, Л. Висотіна, М. Ковальов, Р. Немов, Б. Райський, Г. Слепухіна, М. Сорокін, Е. Суботський, Н. Трофімова, І. Харламов та інші. Більшість дослідників під моральним розвитком розуміють процес інтеріоризації та екстраполяції особистістю моральних норм і правил поведінки, взаємодії, встановлених у соціумі. Моральний розвиток передбачає процес кількісних і якісних змін людини в її сприйнятті й освоєнні моральних ідеалів, цінностей, поглядів, відносин тощо.

Н. Трофімова підкреслює, що найбільш сприятливим періодом для засвоєння моральних норм поведінки є молодший шкільний вік. Моральна норма може спонукати дитину до певних вчинків і дій, а може і забороняти або застерігати від них. За автором, норми визначають зміст взаємовідносин із суспільством, колективом та іншими особами [5].

У дослідженнях Н. Козловської та І. Морозової відзначається, що саме молодший шкільний вік є сенситивним періодом для формування моральної сторони особистості дитини. Якщо на цьому віковому етапі дитина не навчиться дружити, працювати, піклуватися, або не знайде впевненості в своїх здібностях і можливостях, зробити це в подальшому (за рамками сенситивного періоду) буде значно складніше [2].

Деякими авторами (О. Нікольська, О. Баєнська, М. Ліблінг) було акцентовано увагу на своєрідності розвитку емоційної сфери в дітей із затримкою психічного розвитку. На їхню думку, це може істотно впливати на особливості їх свідомості та поведінки. Стан дисфункцій їх окремих рівнів змінюють тип організації всієї емоційної сфери і можуть привести до розвитку різних варіантів дезадаптації у таких дітей [4].

У результаті досліджень Т. Власової та М. Певзнер було встановлено, що при різних варіантах ЗПР інфантізм є провідною особливістю дитини, яка, досягаючи шкільного віку, за своєю поведінкою залишається дошкільником.

Мета статті полягає у висвітленні специфіки морального розвитку молодших школярів із затримкою психічного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Діти із затримкою психічного розвитку, як правило, некритичні, легко піддаються впливу та загальному настрою, нерідко піддаються навіюванню старших школярів, які є порушниками шкільної дисципліни. Часто такі діти захоплюються тими людьми, у яких фізична сила та грубість переважають над іншими якостями. Почуття сорому і каяття в таких дітей поверхневі і короткочасні.

Некритичність самооцінки проявляється в схильності таких дітей до перебільшення своїх можливостей, відсутності адекватної оцінки власної поведінки і недоліків. Такі школярі оцінюють інших людей у залежності від їх ставлення до них. У них не розвинене почуття обов'язку, вони часто нечесні і безвідповідальні, не мають морального ідеалу.

У дослідженнях науковців (О. Заширинська, А. Кошелевой, Р. Тріггер та інші) знаходимо свідчення про наявність у дітей із ЗПР девіантних тенденцій

у поведінці (бажання битися, грубити, конфліктувати), які проявляються в чотири рази частіше, ніж у дітей із нормо-типовим розвитком. На думку вчених, причиною відхилень у поведінці можуть бути:

- проблеми сімейного виховання (найчастіше діти із ЗПР виховуються в неблагополучних сім'ях);
- позбавлення дитини любові та участі дорослого в її житті;
- відсутність змістового спілкування з дитиною у проблемних для неї ситуаціях [1].

Все це призводить до порушення розвитку емоційної сфери в дітей цієї категорії. Унаслідок цього, до затримки психічного розвитку та втрати дитиною інтересу до навколишнього життя, додатково виникають стійкі негативні емоційні стани та складається негативне ставлення до певних сторін життя або до людей.

За даними С. Ларіонової, закріпившись ці негативні емоційні стани починають регулювати психічну діяльність і поведінку дитини небажаним чином, призводять до спотвореним уявленням про дітей в класі, до заперечення навчальної діяльності, недовірі, байдужості тощо. Поступово у таких дітей формується негативна життєва позиція [3].

Психолого-педагогічні спостереження показують, що в дітей часто з'являється потреба в емоційному співпереживанні з боку близької людини, вони потребують постійного емоційного співпереживання матері або близької людини. У таких дітей надмірно розвинена потреба в позитивній оцінці: «хороший; робиш як треба; чиниш правильно». Якщо ж подібне підкріплення відсутнє, то в дитини із затримкою психічного розвитку знижується активність, вона стає тривожною, помиляється в оцінці власних можливостей. Звідси стає зрозумілою особлива сугестивність дітей цієї категорії, їх здатність до легкої зміни власної оцінки під впливом інших.

Отже, незрілість емоційно-вольової сфери є одним з факторів, що гальмують розвиток соціально схвальних форм поведінки в дітей із затримкою психічного розвитку.

Узагальнюючи дослідження Т. Артем'євої, Л. Блінової, Г. Грибанової, О. Защириной, Ю. Корольової, Г. Коропової, Є. Соколової зазначимо, що в дітей із ЗПР часто спостерігаються розгальмування психічних процесів і підвищена збудливість, які провокують імпульсивну поведінку з частими афективними реакціями, неадекватними способами виходу з конфліктної

ситуації. Афективні реакції швидко закріплюються на рівні поведінкового стереотипу і потім можуть повторюватися вже без видимих причин, поза реальних конфліктів і конфронтацій. Нерідко діти діють відповідно до раптових мотивів, бажань, примх, не маючи сили волі, щоб протистояти їм. Подібна поведінка дітей з ЗПР перешкоджає засвоєнню ними соціальних норм і правил, прийнятих у суспільстві.

Учні цієї категорії можуть прогулювати уроки. Причиною цьому є невдачі в навчанні та несприйняття однокласниками їх рівними собі. Така ситуація негативно впливає на формування моральних рис особистості молодших школярів із ЗПР. Вони не мають достатньо розвинених інтелектуальних і емоційно-вольових можливостей для самостійного і продуктивного усунення власних недоліків. Способи самокорекції, які доступні таким дітям – це ті, які не вимагають тривалої праці над собою та вольових зусиль. Як правило такі діти застосовують: уникнення, втечі, прогули, конфлікти тощо. Бажання добитися похвали у таких дітей може здійснюватися завдяки хизуванню, обману; бажання отримати певну річ може реалізуватися шляхом крадіжки; бажання отримати задоволення або враження можуть призвести до бродяжництва.

Значна кількість науковців звертають увагу на таку рису особистості молодших школярів із ЗПР, як егоїзм. Провідними мотивами поведінки у таких учнів стають їх власні бажання, примхи, капризи. Діти прагнуть їх задовольняти будь-якими шляхами, попри вимоги оточуючих, не зупиняючись перед порушенням норм моралі і права.

Молодші школярі з ЗПР, що мають егоїстичну спрямованість особистості, не самокритично відносяться до своєї поведінки і недоліків, оцінюють інших людей в залежності від їх ставлення до них. Вони виправдовують будь-які свої дії, звинувачують в своїх провинах кого завгодно, тільки не себе.

Висновки. Отже, розвиток молодших школярів із ЗПР характеризується сугестивністю, некритичністю, егоїзмом, девіантністю, незрілістю емоційно-вольової сфери, розгальмованістю психічних процесів, підвищеною збудливістю, імпульсивністю тощо.

Перспектива дослідження. Подальшою перспективою нашого дослідження є розроблення ефективних форм і методів формування, розвитку та корекції морального світогляду та поведінки в учнів із затримкою психічного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Заширинская О. В. Психология детей с задержкой психического развития: учебное пособие. СПб.: Речь, 2007. 168 с.

2. Козловская Н. А., Морозова И. С. Формирование нравственных чувств как детерминант развития психологически здоровой личности младшего школьника. *Интеграция образования*. 2007. № 3/4. С. 182–187.

3. Ларионова С. О. Нравственное поведение детей младшего школьного возраста с нарушениями развития: учебно-методическое пособие. Екатеринбург: Ажур, 2016. 108 с.

4. Никольская О. С. Аффективная сфера человека как система смыслов, организующих сознание и поведение: монография. Москва: МГППУ, 2008. 233 с.

5. Трофимова Н. М. Нравственные ориентиры младшего школьника. *Педагогика*. 1997. № 6. С. 59–65.

Дранковський Олександр Едуардович

магістрант спеціальності 016 Спеціальна освіта

(Олігофренопедагогіка. Логопедія)

Сумський державний педагогічний

університет імені А.С. Макаренка

Науковий керівник – Бондаренко Ю. А. - доктор пед. наук, професор

**СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ, СОЦІАЛІЗАЦІЯ ТА СОЦІАЛІЗОВАНІСТЬ УЧНІВ
З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ДО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА
ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

У статті висвітлена ідея рівного доступу всіх дітей до середньої освіти. Інклюзивна освіта – це процес навчання дітей з особливими освітніми проблемами. Інклюзивне навчання забезпечує доступ до освіти дітей з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: учень з особливими освітніми потребами, адаптація, соціалізація, соціалізованість, компетентність.

Drankovsky Alexander Eduardovich

Master's student majoring in 016 Special Education

(Oligophrenopedagogy. Speech Therapy)

Sumy State Pedagogical University

A. S. Makarenko University

Supervisor - **Bondarenko Y. A.** - Doctor ped. science, professor

**SOCIAL ADAPTATION, SOCIALIZATION AND SOCIALIZATION OF STUDENTS WITH
SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS TO THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT
OF THE INSTITUTION**

The article highlights the idea of equal access of all children to secondary education. Inclusive education is a process of educational development that provides access to education for children with special needs. Inclusive education is based on the study of the potential and peculiarities of the child's development.

Keywords: student with special educational needs, adaptation, socialization, socialization, competence.